

PROGRAMMA/PROGRAM

LET OP: ONLINE HERDENKING

Ga naar www.srebrenica-herdenking.nl

Volg het **LIVE** vanaf
15:00 uur

NATIONALE HERDENKING SREBRENICA GENOCIDE

11 juli 1995 - 11 juli 2020

**25 jaar na de Srebrenica genocide:
Waarheid? Gerechtigheid? Erkenning?**

contact: info@srebrenica-herdenking.nl

VREDESMARS VOOR SREBRENICA 2020

Voorafgaand aan de Nationale Herdenking Srebrenica genocide wordt ieder jaar op 11 juli een vredesmars voor Srebrenica georganiseerd. Tijdens deze wandeltocht wordt er een symbolische route van 11 km gelopen ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de op 11 juli 1995 gepleegde genocide. De vredesmars is voor het eerst in Nederland in 2013 georganiseerd en zou dit jaar voor de achtste keer plaats vinden. Wegens de huidige maatregelen i.v.m. coronavirus wordt dit jaar de mars niet gelopen. Wij hopen op uw begrip en hopen u volgend jaar weer te zien. Wandelroute en tijdschema (zie hieronder) zal net als in de voorgaande jaren ongewijzigd blijven.

Wandelroute vredesmars

De startlocatie van de vredesmars is in Wassenaar (Sportpark de Roggewoning, Buurtweg 122). Vervolgens lopen de deelnemers van de mars langs de Scheveningse gevangenis, het voormalig Joegoslavië tribunaal, het Vredespaleis, als eindbestemming Het Plein in Den Haag.

Het tijdschema van de vredesmars

09:30 uur verzamelen en uitdelen van de T-shirts
10:30 uur vertrek vredesmars
12:00 uur de Scheveningse gevangenis
13:00 uur het voormalig Joegoslavië tribunaal
13:30 uur het Vredespaleis
14:30 uur aankomst vredesmars op Het Plein in Den Haag
15:00 uur Nationale Herdenking Srebrenica genocide

Meer informatie over de Vredesmars is te verkrijgen via de mail: marsmira2013@gmail.com

PROGRAMMA

- 15:00**   **Opening van de herdenking**
Mustafa Hadžiibrahimović en Leila Prnjavorac
- Het lied: “Jedna si jedina” (“Jij bent de enige”)**
- 15:10**   **Beginselverklaring organisatiecomité Nationale herdenking Srebrenica Genocide**
Voorgedragen door Esmir Mujkić – bestuurslid Mladi BiH en Herdenkingscomité
- Het lied: “Puhnut će behar” (“De bloesem bloeit”)**
- 15:25**   **Toespraak van de vereniging van overlevenden van de Srebrenica genocide 95**
Voorgelezen door nabestaande Nedim Osmanović
- 15:40**   **Toespraak**
Oud minister Jan Pronk
- Het lied: “Srebrenica Inferno”**
- 16:00**   **Collectief Bosnian Girl**
Arna Mačkić, Daria Bukvić, Emina Ćerimović, Ena Sendijarević
- 16:10**   **Toespraak en het gebed**
Imam Elvedin ef. Softić ICC Hajr Enschede
- Twee minuten stilte**
Ingeleid door trompettist Bert van Bommel
- “Last Post”**
Bert van Bommel
- 16:20**   **Het lezen van de namen van slachtoffers**
De namen worden voorgelezen van de slachtoffers die vandaag in Potočari zijn begraven
- Hijsen van de baniervlag**
De baniervlag wordt gehesen met de namen van de slachtoffers die vandaag begraven zijn in Potočari
- Het lied: “Nemoj Žalit Suzama” (Rouw niet met de tranen)**
- 16:30**   **Dankwoord en afsluiting**
Mustafa Hadžiibrahimović en Leila Prnjavorac

OPENING HERDENKING

Het is vandaag 11 juli 2020. Precies 25 jaar geleden, op 11 juli 1995, viel de enclave Srebrenica. Een Bosnische enclave, een stad, die ook bekend stond als het veilige gebied van de Verenigde Naties. In de dagen na de val werden meer dan 8000 mensen - vaders, moeders, zoons, dochters, broers, zussen, familie en vrienden - vermoord door de Servische militairen en paramilitairen extremisten.

Mijn naam is Leila Prnjavorac, naast mij staat Mustafa Hadžiibrahimović. Vandaag zullen wij samen het programma van de herdenking presenteren, zowel in het Nederlands als in het Bosnisch. Deze herdenking is vanwege de coronacrisis anders dan de voorgaande jaren. Op het Plein staan veel minder mensen dan dat u gewend bent, maar via de Live Stream van srebrenica-herdenking.nl, de facebookpagina, en via Omroep West kunnen duizenden mensen deze herdenking live volgen.

Dit jaar worden wij omarmd en omringt door een heel speciaal portretten reeks van jonge Bosnische-Nederlanders van het Bosnian Girl Collectief en hun recentelijk gestarte campagne 'Srebrenica is de Nederlandse geschiedenis'. Later in het programma zullen wij de 4 initiatiefneemsters aan u voorstellen en zij zullen de campagne nader toelichten.

Vandaag worden in Potočari 9 geïdentificeerde slachtoffers van de genocide in Srebrenica begraven. Wij wensen u een goede herdenking met kracht en troost door de onderlinge verbondenheid van ons allen samen hier op Het Plein, online en op alle andere plekken in de wereld waar deze genocide wordt herdacht!

Nu zal het lied 'Jedna si jedina' te horen zijn. Daarna zal de beginselverklaring van het voorbereidingscomité Nationale Herdenking Srebrenica Genocide voorgedragen worden door Esmir Mujkić bestuurslid van Mladi BiH en lid van het voorbereidingscomité.

“JII BENT DE ENIGE”

*Land van duizend lentes, ik zweer de eeuwige trouw aan jou
Van de zee tot Sava van Drina tot Una*

**Jij bent de enige, mijn thuisland.
Jij bent de enige, Bosnië en Herzegovina**

*Moge God jou en jouw nazaten beschermen
Land van mijn dromen, van mijn voorouders*

**Jij bent de enige, mijn thuisland.
Jij bent de enige, Bosnië en Herzegovina**

BEGINSELVERKLARING

Nationale Herdenking Srebrenica Genocide 2020

25 JAAR SREBRENICA GENOCIDE: WAARHEID? GERECHTIGHEID? ERKENNING?

Welkom u allen

“Wij, de volkeren van de Verenigde Naties zijn vastbesloten om de komende generaties te veilig te stellen tegen de oorlogsgesel die twee maal gedurende ons leven onuitsprekelijk leed over de mensheid heeft gebracht.” Passage uit het Handvest van de Verenigde Naties, opgesteld op 26 juni 1945

Onuitsprekelijk leed! Opnieuw, 50 jaar later, in het hart van Europa!

Moordend en brandschattend trekken de Servische troepen over de Balkan, met maar één doel: het stichten van één Groot-Servisch Rijk. Oorlogsmisdadiger generaal Ratko Mladić en zijn mannen, gestuurd door de Servische oorlogsmachinerie in Belgrado, trekken op 11 juli 1995 Srebrenica binnen. De bevolking en veel vluchtelingen uit de regio zijn in doodsnood over de bergen naar veilig gebied gevlucht en vervolgens naar Potočari, naar de compound van het Nederlandse Dutchbat, dat namens de Verenigde Naties bescherming had beloofd. In de verwachting daar veilig te zijn. Tevergeefs. De compound wordt op bevel van Mladić leeggehaald, met achterlating van de gewonden die daarna nooit meer zijn teruggezien. Vrouwen en kinderen worden onder de ogen van de Blauwhelmen gedeporteerd, de mannen worden de dood in gestuurd. Een overlevende van deze afschuwelijke gebeurtenis beschrijft wat hij heeft gezien: “De internationale strijdkrachten, de ‘Blauwhelmen’, met hun mandaat en aanwezigheid hadden ons moeten beschermen tegen massale uitroeiing. Het waren deze Blauwhelmen, die als enigen toezicht hielden op de eliminering en vernietiging van één compleet volk. Deze massamoorden en verdrijving werden enkele jaren later als genocide aangemerkt door het Internationale Gerechtshof.”

“Wij stonden machteloos”, verklaart de commandant van Dutchbat. “De grootmachten Frankrijk, Engeland en de Verenigde Staten hebben ons geen luchtsteun gegeven”, klaagde voormalig Minister van Defensie Voorhoeve in zijn boek “Veilige gebieden”.

Na de val van de enclave werden 8.372 doden officieel geregistreerd, het zijn er waarschijnlijk meer. “Het gebeurde onder de vlag van Nederland en die van de Verenigde Naties,” schrijft Hasan Nuhanović, toendertijd de tolk van Dutchbat. Het Handvest van de Verenigde Naties bleek niets waard! De basisrechten waaronder het recht op leven - vervat in het VN Handvest - werden grof geschonden en niet verdedigd.

Sinds het Srebrenica-inferno van juli 1995 zijn degenen die aan de genocide ontkwamen op zoek. Soms al 25 jaar. “Wáár zijn ze? Onze geliefden? Wij willen de waarheid!! Hoe kon het gebeuren? Waarom kregen wij de bescherming niet die ons was beloofd? Wij zijn verraden!!”

Wat te denken van de beschamende beelden van onze drinkende en dansende militairen in aanwezigheid van kroonprins Willem Alexander en hoge staatsfunctionarissen op Luchtmachtbasis Pleso - Zagreb, daags na de val van de enclave op 11 juli 1995? En wat te denken van de verklaring van onze Minister van Defensie Voorhoeve: “Wij wéten wat er gebeurd is, wij hebben ons best gedaan, het boek Srebrenica kan dicht.” En tegen een journalist die doorvroeg: “Stemmingmakerij!”. Nederland ondernam hiermee de eerste poging om zijn handen af te trekken van deze internationale schande.

De waarheid?

Het boek Srebrenica is na 25 jaar nog steeds niet gesloten. Want de waarheid wordt nog steeds niet erkend. De Bosnische slachtoffers, maar ook de Nederlandse bevolking hebben recht op de waarheid. Dutchbat was immers naar Srebrenica gestuurd, ook in onze naam! Het is toch genoegzaam bekend dat de waarheid het fundament zou moeten zijn van een democratische samenleving. En de waarheid van wat er feitelijk gebeurd is in Srebrenica en wie daarvoor verantwoordelijk is, had allang een consensus moeten zijn in de Nederlandse samenleving – en had allang een vast onderdeel moeten zijn in de canon van de Nederlandse geschiedenis.

De nabestaanden zijn sinds het inferno van juli 1995 wanhopig op zoek naar gerechtigheid. Het is schrijnend hoe zij jaar na jaar, keer op keer, tijdens de rechtszittingen in Den Haag, hoegenaamd de hoofdstad van het Internationaal Recht, moeten horen hoezeer Nederland haar handen van Srebrenica probeert af te trekken in een stuitend vertoon van nationale onmacht, onwil en ontkenning bij monde van de landsadvocaat: “Hoe konden wij dit voorzien? Wij zijn overvallen. Wij zijn niet aansprakelijk, dat zijn de Verenigde Naties, die hebben ons gestuurd. En die kunnen, vanwege hun immuniteit, niet veroordeeld worden! Dus Nederland ook niet.”

Gerechtigheid? Erkenning?

Bij monde van de Nederlandse ambassade in Sarajevo mogen wij in 2017 vernemen: *“Toerisme en economische ontwikkeling is een van de prioriteiten van het beleid van de Nederlandse regering betreffende Srebrenica. Hotels, Horeca-faciliteiten.”* Te weten dat nog altijd 7.000 families leven in de vluchtelingenkampen van Mihatovići, Ježevac, Litva, Karaula. Waarover wij in Nederland niets te horen krijgen. Aiša Mehmedović: *“Na de oorlog is de wereld ons vergeten! Elk jaar komen de verslaggevers op 11 juli naar Srebrenica. Zij komen om ons verdriet aan te horen, maar niemand komt om te zien hoe wij, die de genocide meemaakten, vol verdriet in kommervolle omstandigheden moeten overleven! Ons onderkomen zou voorlopig zijn, wij wachten nu al 25 jaar.”*

De definitieve en volledige uitvoering van bijlage VII van het vredesakkoord van Dayton is van cruciaal belang voor de duurzame terugkeer van vluchtelingen, met de aanvullende economische ontwikkeling.

Als de Nederlandse regering echt sociaal-economische steun wil geven, dan zou die vooral moeten gaan naar de vluchtelingen uit de vluchtelingenkampen die een menswaardig onderkomen en een waardig bestaan verdienen!

Erkenning? van wie? Van wat? Van erkenning die de slachtoffers vragen is geen sprake als zelfs de genocide wordt ontkend en gebagatelliseerd en met verkeerde steun (toerisme enz.) wordt afgekocht, als in Servië de plegers van de genocide als helden worden vereerd, als de genocide op het hoogste niveau openlijk wordt genegeerd, als bij de Srebrenica-slachtoffers angst heerst voor het oplaaien van de conflicten enzovoorts. *“Ik verloor mijn man en drie kinderen. Het is vreselijk om verder te moeten leven. Het moeilijkste voor mij is dat de moordenaars nog vrij zijn, ik zie ze vrij rondlopen op straat en het is ondraaglijk,”* horen wij uit de mond van Mejra Đogaz. Hoe kunnen we spreken van erkenning van de genocide als zich op het door de Servische troepen veroverde grondgebied van Bosnië nog massagraven blijken te bevinden die alleen tegen betaling mogen worden geopend?

Herdenken is omzien naar het verleden. De aller-allerhoogste tijd dat Nederland daarmee in het reine komt. Ten behoeve van het heden en de toekomst! Herdenken is vooral ook een verwijzing naar de toekomst, die gebouwd moet zijn op de fundamenten van:

Waarheid! Gerechtigheid! Erkenning!

DE BLOESEM BLOEIT

*In nabijheid van het hart is 't dat de bloesem bloeit!
Hij verliest z'n bloemen bij het vallen van de lente.
Regen wast ze schoon. Bosnië's rozenperken
en de paarse lelies bloeien in de morgen.*

*In nabijheid van het hart is 't dat de bloesem bloeit!
Versieren zal hij groene velden van genade
die onze kinderen een bos violen cadeau doet
en voor mij een zucht van vrijheid en vrede.*

*In nabijheid van het hart is 't dat de bloesem bloeit!
Hij brengt de ziel naar 'n warme, vredige behuizing.
Als dan een vredige droom mij onder mijn dak bezoekt
zal de pijn verdwijnen, kan 'k de ogen sluiten.*

TOESPRAAK VAN VERENIGING VAN OVERLEVENDEN VAN DE SREBRENICA GENOCIDE 1995

Wordt voorgedragen door Nedim Osmanović, overlevende van de Srebrenica-genocide

Geachte aanwezigen

Vandaag brengen wij een eerbetoon aan de slachtoffers van de genocide, die 25 jaar geleden in Srebrenica werd begaan. Het aantal slachtoffers, dat werd vermoord, is meer dan 8 duizend. Om dit in het juiste perspectief te plaatsen, dat is het aantal inwoners van de gemeente Zoeterwoude.

Zij zijn vermoord enkel en alleen omdat zij geen Serviërs waren. Onschuldige en onnodige slachtoffers van het krankzinnige idee van etnische zuiveringen. Politieke leiders en gezaghebbende uitvoerders van dit idee, deze misdadigers tegen de menselijkheid, zijn veroordeeld en enkelen van hen zitten hun straf uit hier in de buurt. Sommigen zijn niet veroordeeld en daar horen wij ons allemaal voor te schamen, voornamelijk de beleidsmakers en ambtenaren, die dit tot op de dag van vandaag, 25 jaar later, nog actief saboteren. Enfin, vandaag zijn zij niet belangrijk, vandaag herdenken wij de slachtoffers en aan de slachtoffers brengen wij eerbetoon.

Onschuldige en onnodige slachtoffers, meer dan achtduizend. Samen met de overlevenden van het omsingelde Srebrenica zijn ze meer dan drie jaar gebombardeerd, uitgehongerd en belegerd, aan zichzelf overgelaten, verwaarloosd en vergeten door de hele wereld. Het leger van de Republika Srpska stond de invoer van voedsel noch medicijnen toe. Zelfs het invoeren van zout was niet toegestaan. Gedurende drie jaar en al voordat zij vermoord werden waren de slachtoffers van de genocide van Srebrenica reeds slachtoffer van de mishandeling en de misdaden van een leger zonder moraal, ethiek of eer. Meer dan drie jaar lang. De slachtoffers, die wij vandaag herdenken, waren ook toen al slachtoffer. Deze zinloze mishandeling kunnen zij de daders niet vergeven. Eerlijk gezegd, ik ook niet. En ik wil het ook niet. Ga ik ze vervloeken? Niet nodig, vervloekt zijn ze al.

Srebrenica was een beveiligde zone. VN soldaten garandeerden de veiligheid voor de slachtoffers die wij vandaag herdenken. Voordat zij vermoord werden zijn de genocideslachtoffers ook nog eens gemeen bedrogen en verraden door de hele wereld. Door de ambtenaren die de veiligheid garandeerden en door het leger dat hen behoorde te verdedigen. De slachtoffers, die wij vandaag herdenken, zijn nu voor tweede keer de slachtoffers. Zij kunnen het bedrog en verraad van de valse en incapabele beschermers niet vergeven. Eerlijk gezegd, ik ook niet. En ik wil het ook niet. Ga ik ze vervloeken? Nee, dat hoeft ik niet, ze zijn al vervloekt.

De 8372 slachtoffers van de Genocide in Srebrenica zijn onschuldige en onnodige slachtoffers. De militaire doelen van het leger van de Republika Srpska waren al bereikt op 11 juli. Wat was dan het doel van het vermoorden van meer dan achtduizend mensen, behalve om het moorden zelf? Probeer u het zich even voor te stellen: de krankzinnigheid van de misdaadplegers, die geen ander motief hebben dan mensen te vermoorden. Kan men een reden hebben om te moorden? Zeer lastig. Onmogelijk.

De slachtoffers, die wij vandaag herdenken, zijn nu voor de derde keer slachtoffer. Dit moorden om het moorden kunnen de slachtoffers de daders niet vergeven. Eerlijk gezegd, ik ook niet. Wil ik niet. Ga ik ze vervloeken? Nee, ze zijn vervloekt.

In een paar dagen zijn nabij Srebrenica meer dan achtduizend mensen vermoord. De lichamen zijn vervoerd naar enkele locaties in de buurt, of verder weg in massagraven gedumpt. Anoniem, illegaal, zonder documenten, zonder lijsten, zonder markeringen, zonder grafstenen. Om ze te verdonkeremanen voor de daders, voor de onderzoekers en voor allen, die om de slachtoffers willen rouwen. De vermoorde slachtoffers zijn eens te meer onschuldig en onnodig in kuilen gedumpt. Alweer een misdaad. Met het verschil dat de daders nu wel een reden, een motief hebben. En de slachtoffers zijn opnieuw slachtoffers geworden. Kan een vermoorde opnieuw slachtoffer worden? Wij hebben gezien van wel. En de daders zwijgen en herinneren zich niet wat zij hebben gedaan. De ooggetuigen zwijgen en herinneren zich niet wat ze hebben gezien. En de slachtoffers zijn nu al voor de vierde keer slachtoffer. Komt hier ooit een einde aan?

De slachtoffers kunnen deze zwijgende daders en zwijgende ooggetuigen niet meer vergeven. Ik eerlijk gezegd ook niet. Ga ik ze vervloeken? Nee, zij zijn al vervloekt.

Kort nadat de vermoorden in massagraven waren gedumpt en uit de angst dat deze massagraven ontdekt zouden worden zijn de overblijfselen naar andere plaatsen getransporteerd. Het verdoezelen van de misdaden en de miskennis van degenen die om hen rouwen maakt opnieuw slachtoffers, nu al voor de vijfde keer. Ik verwacht geen vergiffenis meer, de vervloeking blijft toch wel. Die is inmiddels vijfvoudig.

Het Tribunaal in Den Haag heeft het uithongeren, het moorden om het moorden, het illegaal begraven en verplaatsen van lijken als genocide benoemd. De politieke erfgenamen van de genocide-plegers zijn om voor henzelf bekende redenen nog steeds druk met het verkopen van allerlei praatjes aan onwetenden dat de genocide nooit heeft plaatsgevonden en dat bewijzen hiervoor niet bestaan, verzonnen of opgeklopt zijn. Dit zorgt voor nieuwe slachtoffers en voornamelijk onder de Serviërs, die aldus de vijfvoudige, bloederige vervloeking erven. Een zware last, zelfs als het wordt verpakt in een mythe over nationale trots en identiteit. Sommigen zijn toch trots op deze zware last. Zij zijn vergiffenis noch vervloeking waard, zij zijn gewoonweg zielig.

Niet alleen de vermoorden van Srebrenica zijn slachtoffers van de Srebrenica-Genocide. Onverdiend en zonder keuzemogelijkheid zijn ook wij, van wie een dierbaar iemand is vermoord in Srebrenica. Slachtoffers zijn ook de daders, die gedwongen werden om deel te nemen aan de misdaden, of toe te zien, en later daarom werden gehanteerd. Slachtoffers zijn tevens de doden aan Servische zijde, die worden misbruikt om het moorden om het moorden te rechtvaardigen. Zij verdienen ook vergiffenis en eerbetoen, of beide. De rouw en pijn is overal hetzelfde.

De slachtoffers, die wij vandaag herdenken, zijn onschuldig en vijf keer onnodig geofferd. Het zou dan ook toepasselijk zijn om tien minuten stil te zijn en vijf vlaggen op halfstok te hangen.

De slachtoffers, die wij vandaag herdenken, waren onschuldig en werden onnodig geofferd. Als hun lot vergeten wordt en de daders niet gestraft worden, als wij ooit getuigen van dezelfde misdaad in vergelijkbare omstandigheden, en wij doen er niets aan om het te voorkomen, dan worden de genocide-slachtoffers voor de zesde keer slachtoffer. En dit op de slechtst denkbare manier: zij worden zinloze slachtoffers.

Het is aan ons om niet toe te laten dat zij zinloze slachtoffers worden.

Ik wil mijn toespraak afsluiten met een vers uit het Rolling Stones lied Give me Shelter:
War, children, is just a shot away, is just a shot away...

TOESPRAAK: JAN PRONK

Oud Minister

Srebrenica: waarheid, gerechtigheid, erkenning.

Vijfentwintig jaar geleden vond rond Srebrenica de genocide plaats die wij ieder jaar herdenken, vandaag opnieuw. Tien jaar geleden nodigde u mij uit hier te spreken over het thema: Srebrenica: het boek is niet gesloten. Inderdaad: het boek was niet dicht, want er werden steeds weer nieuwe hoofdstukken aan toegevoegd. Terwijl velen in ons land Srebrenica probeerden te vergeten was Srebrenica geen geschiedenis, maar de werkelijkheid van iedere dag. Dat geldt voor de nabestaanden die hun dierbaren pas jaren later konden begraven, voor al diegenen die hun dierbaren nog steeds niet hebben teruggevonden, voor een ieder die vreest voor herhaling van de genocide, in Bosnië of elders in de wereld, en voor al die mensen die geconfronteerd worden met steeds weer herhaalde ontkenningen van de Nederlandse medeverantwoordelijkheid.

Die ontkenning vindt nog steeds plaats. Vorig jaar schreef de Hoge Raad der Nederlanden een nieuw hoofdstuk in het boek. We waren nog maar net een paar dagen thuis na de herdenking, hier op het Plein. We hadden geluisterd naar de namen van de slachtoffers die waren herbegraven. Die namen klonken nog na in ons hoofd, maar de Hoge Raad vond het een goed moment om uit te spreken dat de medewerking van Dutchbat aan de evacuatie van de vluchtelingen die bescherming hadden gezocht niet onrechtmatig was. Alleen al de keuze voor dat tijdstip tekende de onverschilligheid van Nederlandse gezagsdragers voor het lot van de slachtoffers van de genocide. Het zou, aldus de Hoge Raad, voor het lot van de vluchtelingen niets betekend hebben wanneer Dutchbat zijn medewerking aan de evacuatie had beëindigd. Hoe wisten die rechters dat met zoveel zekerheid?

Een aantal jaren geleden liep dat heel anders, in Zuid Soedan. Daar werden de poorten van de compounds van de VN vredestroepen in Juba en Bor wel geopend toen vluchtelingen daar hun toevlucht zochten, in een wederzijdse genocide tussen Dinka en Nuer. Iedereen werd toegelaten, niemand buiten gesloten uit vrees dat het kamp te vol zou worden. Buiten de omheining ging het moorden door. De nood binnen de compound was hoog en er dreigde cholera uit te breken. De situatie was erbarmelijk, maar het was voor de VN militairen geen reden om de fysieke bescherming op te heffen. Geen enkele oorlogssituatie is volledig gelijk aan een andere, maar hoe wisten de juristen van de Hoge Raad zo zeker dat de toestand in Potocari onhoudbaar was en dat het voor de vluchtelingen buiten de poort net zo slecht zou zijn afgelopen, wanneer zij tot de compound waren toegelaten en daar beschermd?

De Hoge Raad heeft verklaard dat de Nederlandse Staat daarentegen onrechtmatig heeft gehandeld bij de evacuatie van 5000 vluchtelingen die wel tot de compound waren toegelaten. Dat geldt in het bijzonder voor 350 mannen en jongens die niet mochten blijven, hoewel dat, zo zegt de Raad, wel mogelijk was geweest. Maar de Hoge Raad schat de kans dat die laatste groep het overleefd zou hebben op niet meer dan 10 procent, want de Serven onder leiding van Mladic zouden alles op alles gezet hebben om hen binnen de compound op te sporen. Bovendien zou de kans op effectieve hulp van hulp van buitenaf niet groot zijn geweest. Hoe wisten de juristen en de rekenmeesters van de Hoge Raad dat zo precies? Waarom 10%, en niet 30%, zoals een eerdere Nederlandse rechter had bepaald, of 50% of, zoals in Juba mogelijk was gebleken, meer dan 90%.

Het past politici in Nederland niet om een rechterlijk oordeel te betwisten. Ik ben een voormalig politicus. In 1993 was ik lid van het Nederlandse kabinet dat besliste vredestroepen uit te sturen om de inwoners van Srebrenica te beschermen. Dat was ik ook in 1995, toen Srebrenica viel. Ik was dat nog steeds toen in 2002 het NIOD rapport verscheen, waarin met soortgelijke argumenten als die van de Hoge Raad werd betoogd dat het lot van de vluchtelingen in Srebrenica onafwendbaar was en dat de Nederlandse Staat niet verantwoordelijk mocht worden gehouden. Ik heb die argumenten toen bestreden, want ik voelde mij wel verantwoordelijk. Het ging er mij niet om vast te stellen in hoeverre Dutchbat verantwoordelijk was, maar in hoeverre de Staat verantwoordelijk was, de politiek, wij politici, ik dus ook.

In het NIOD rapport was alles opgeschreven wat maar opgetekend kon worden, de hele historie tot ver terug. Alles opschrijven leidt tot alles uitleggen, verklaren en interpreteren, tot verhullen en goedpraten, verantwoordelijkheid afschuiven en aansprakelijkheid ontkennen.

Ik had gehoopt dat de wijzen van de Hoge Raad tot een ander oordeel zouden komen, maar dat is niet gebeurd. Ik voel mij ongemakkelijk bij het oordeel van de Hoge Raad. Nogmaals: uitspraken van de rechterlijke macht moeten gerespecteerd worden maar ik schaam me over deze wijze van schatten van risico's, dit rekenen, berekenen en boekhouden.

Achtduizend Bosnische mannen en jongens zijn gedood door de Servische milities. Dat is de waarheid. Maar we moeten ook een andere waarheid onder ogen zien: de Nederlandse Staat en Nederlandse politici, ik ook, zijn verantwoordelijk het niet beschermen van de vluchtelingen, voor het niet nakomen van de belofte dat bescherming geboden zou worden. We hebben ons best gedaan, maar niet genoeg. Daarin zijn we tekort geschoten. Dat falen moet erkend worden. Voor het niet beschermen van mensen die door anderen de dood werden ingejaagd waren we politiek verantwoordelijk, niet voor 10%, maar volledig, voor honderd procent. Niet alleen voor het niet beschermen van 350 mannen en jongens waren we verantwoordelijk, maar ook voor het niet beschermen van alle anderen die hun toevlucht hadden gezocht bij de VN, net als later de Soedanese vluchtelingen in Juba. Bescherming: het had moeten en het had gekund.

Vijf en twintig jaar na de genocide kijken we niet alleen terug, maar ook vooruit. Waarheidsvinding, rechtsbetrachting en erkenning van verantwoordelijkheid kunnen een begin zijn van stappen om herhaling te voorkomen. Dat is hard nodig, want sinds de val van Srebrenica heeft de wereldgemeenschap talloze malen gefaald om slachtoffers van massaal geweld en genocide te beschermen. We waren afwezig, kwamen te laat of deden te weinig. Soms hebben we het vuur zelfs aangewakkerd, in plaats van de vlammen te doven.

We zijn het verplicht aan alle mensen die ergens op deze wereld vrezen het slachtoffer te worden van massaal geweld, alleen maar omdat zij als anders worden ervaren - anders van geloof, etniciteit, cultuur of geaardheid - medeverantwoordelijkheid te erkennen voor hun bescherming. We mogen ons niet beperken tot mensen in onze nabijheid of mensen met wie wij ons speciaal verwant voelen. De verantwoordelijkheid mogelijke slachtoffers te beschermen begint met het niet opzij kijken, niet de ogen sluiten, niet doof houden, of de handen in onschuld wassen. Die verantwoordelijkheid begint met luisteren naar de stemmen van mensen die vrezen voor hun leven, wie dan ook en waar dan ook.

“SREBRENICA INFERNO”

*Moeder, moeder, ik droom nog steeds van jou
zuster, broeder, ik droom van jullie elke nacht
jullie zijn er niet, jullie zijn er niet, jullie zijn er niet
Ik zoek jullie, Ik zoek jullie, Ik zoek jullie
waar ik ook ga, zie ik jullie
Moeder, vader, waarom zijn jullie er niet?*

***Bosnië van mij, jij bent mijn moeder
Bosnië van mij, ik zal jou mijn moeder noemen
Mijn moeder Bosnië, mijn zuster Srebrenica
Ik zal niet alleen zijn***

TOESPRAAK: ELVEDIN EF. SOFTIĆ

Imam ICC Hajr Enschede

Beste moeders van martelaren en de gemartelde families, beste gemartelde, geachte president van IZBN, gewaardeerde collega's van imams en presidenten van Dzemats, vertegenwoordigers van het culturele en politieke leven, lieve aanwezigen die het verdriet delen met de gemartelde families en op deze manier de gedenkdag van de genocide op de Bosniërs in Srebrenica vieren.

Es-Selamu Alaykum!

Groot en subliem zijn de woorden van de Edele Heer van alle werelden "**dat de gemartelden leven**", ze zijn zo groot dat Allah zegt in de Koran; **En gij zult tot hen zeggen: Indien de zee inkt was, zouden de woorden van mijn Heer geschreven worden, en de zee zal verdrogen, maar niet de woorden van mijn Heer;**

Evenzo, als de rivier de Drina inkt was en de bomen rond Srebrenica beschreven waren, kon het verdriet en de pijn van de moeders van Srebrenica, die zonder hun zonen zonder hun kinderen waren achtergelaten, niet worden beschreven, enkel en alleen omdat ze Bosnische moslims zijn.

Verheerlijkt en geprezen, zegt hij in de Heilige Koran: **Als alle bomen op aarde pennen waren, en als er nog zeven zeeën in de zee werden uitgegoten toen het opdroogde, zouden de woorden van Allah niet geschreven worden; Inderdaad, Allah is Machtig en Wijs.** Als alle bomen op aarde pennen waren en nog zeven rivieren de Drina-rivier instroomden nadat ze waren opgedroogd, kon de omvang van de misdaad in dit deel van BiH niet worden beschreven. En kon niemand troostende woorden vinden die de pijn van de martelaarschapsgezinnen zouden verlichten, behalve nogmaals in de grote woorden van Allah de Allerhoogste, deze woorden die we in de Koran hebben: INNELLAHE MEA SABIRIN – inderdaad, Allah is de Verhevene met de patiënt.

Allah, de Verhevene, is de grootste. Hij is de meest rechtvaardige, Hij is de Meest Genadevolle, maar Hij straft ook streng - juist omdat Hij rechtvaardig is. En Allah, de Verhevene, zal niet toestaan dat criminelen ongestraft blijven. Rechtvaardigheid in deze wereld is traag, maar niet onbereikbaar. En het uiteindelijke oordeel is bij Allah, de Verhevene, de Heer van alle mensen. Aarde en Hemel hebben gezworen dat er geen geheimen tussen hen zullen zijn over misdaad en criminelen. Elke slechte daad zal aan het licht komen. Elke misdaad, hoezeer mensen die ook proberen te verdoezelen, zal aan het licht komen. Daarom heeft niemand het recht om te denken, te spreken en te doen alsof er niets is gebeurd. Bosniërs zijn geen haatdragend volk, maar mensen die zich herinneren en die zich zullen blijven herinneren. Moge Allah's genade met onze martelaren zijn, moge Allah hun het paradijs en hun families geduld schenken.

We vragen Allah, moge Hij verheerlijkt en geprezen worden, om wraak gerechtigheid te laten zijn en dat Srebrenica, Prijedor en andere aangedane plaatsen in ons thuisland nooit meer iemand overkomen.

Amen!

GEBED

Al-Fatihah¹ – De Opening / Het Begin

1. In de naam van Allah, de meest Barmhartige, de meest Genadevolle.
2. Alle lof behoort aan Allah, de Heer der Werelden.
3. De meest Barmhartige, de meest Genadevolle.
4. De Heerser op de Dag des Oordeels.
5. U (alléén) aanbidden wij, en U (alléén) vragen wij om hulp.
6. Leidt ons op het rechte Pad.
7. Het pad van degenen aan wie U gunsten hebt geschonken, niet dat van degenen op wie de toorn rust en niet dat van de dwalenden.

---

¹ Eerste vers uit de heilige Koran

Wij gedenken hier, vandaag, het leven en de dood van de 9 slachtoffers die vandaag in Potočari (Srebrenica) zijn begraven.

Achternaam (naam vader) naam - geboortedatum

Prezime (očevo ime) ime - rođ.

Avdagić (Suljo) Zuhdija 1947

Hasanović (Huso) Sead 1971

Hasanović (Šaban) Hasib 1970

Ibišević (Ahmo) Salko 1972

Musić (Husein) Kemal 1968

Pezić (Alija) Hasan 1925

Salihović (Ramo) Bajro 1943

Suljić (Bekto) Alija 1969

Zukanović (Hamid) Ibrahim 1941

8372

“WEES NIET VERDRIETIG”

**Wees niet verdrietig
maar gedenk met gebeden
laat je tranen niet stromen
als de herinneringen komen.**

Wees niet verdrietig, vader van mij
wanneer jij mijn graf ziet
laat je tranen niet stromen
als de herinneringen aan mij komen.

**Wees niet verdrietig
maar gedenk met gebeden
laat je tranen niet stromen
als de herinneringen komen.**

De ziel vliegt
Vervaagt in het licht
Blijft even staan bij de deur
Ridvan bewaakt de tuin

CAMPAGNE: SREBRENICA IS NEDERLANDSE GESCHIEDENIS

COLLECTIEF BOSNIAN GIRL

De Srebrenica genocide is een donkere bladzijde in de Nederlandse geschiedenis, die Bosnië-Herzegovina en Nederland en hun burgers aan elkaar verbindt. Toch krijgt deze gezamenlijke geschiedenis niet de aandacht die het toekomt. Als gevolg blijft het collectieve bewustzijn over de Srebrenica genocide in Nederland achter. Ondanks internationaal juridische consensus en het overweldigende bewijs voor het plaatsvinden van de genocide, worden verschillende tendensen van ontkenning in recente jaren steeds zichtbaarder en invloedrijker, niet alleen op de Balkan maar ook op internationaal niveau.

Om systematische ontkenning van de genocide in Srebrenica tegen te gaan, alsook een betekenisvolle verwerking van de genocide te realiseren, is structurele erkenning en herdenking nodig. Naast de Nederlandse betrokkenheid bij deze tragedie heeft Nederland een gemeenschap van tienduizenden Bosnische Nederlanders, waarvan velen door de oorlog naar Nederland zijn gevlucht. Zodoende heeft Nederland een belangrijke verantwoordelijkheid om erkenning en een structurele herdenking te faciliteren. Om dit te verwezenlijken heeft het collectief *Bosnian Girl* op 3 juli jl. de campagne *Srebrenica is Nederlandse geschiedenis* gelanceerd waarmee ze aandacht vragen voor de Srebrenica genocide, de rol van Nederland en de 25 jarige herdenking hiervan in Nederland.

De campagne beoogt drie concrete doelen te realiseren die het collectieve bewustzijn kunnen helpen verankeren in de Nederlandse samenleving:

1. De Srebrenica genocide krijgt meer aandacht in het Nederlandse geschiedenis- en maatschappijleeronderwijs en wordt daarbij op inclusieve wijze onderwezen.
2. De totstandkoming van een permanent nationaal monument in Den Haag waar alle burgers kunnen herdenken.
3. De Srebrenica herdenking krijgt structurele financiering vanuit de overheid.

Onderschrijf je onze doelen? Onderteken dan onze petitie via

<https://actie.degoedezak.org/petitions/srebrenica-is-nederlandse-geschiedenis>

De campagne bestaat mede uit een tijdelijk monument dat vanaf de herdenking op 11 juli 2020 drie weken lang op het Plein in Den Haag wordt getoond.

Een tijdelijk monument; een (online) fotoserie van 25 Bosnische Nederlanders van 25 jaar oud

Wij herdenken de genocide dit jaar met een fotoserie die bestaat uit 25 portretfoto's van Bosnisch-Nederlandse vrouwen en mannen van 25 jaar oud, gemaakt door fotografe Robin de Puy. De jonge vrouwen en mannen hebben de oorlog niet (bewust) meegemaakt, maar zij symboliseren de verbondenheid van de Nederlandse en Bosnische geschiedenis. Hun aanwezigheid in de Nederlandse samenleving benadrukt het belang van gezamenlijke vertelling en herdenking van de Srebrenica genocide. Zij belichamen zowel een gedeeld verleden als een gezamenlijke toekomst.

De 25 foto's staan vanaf 11 juli 2020 drie weken lang in groot formaat op het Plein in Den Haag. De betreffende foto's zijn tevens als online fotoserie gepubliceerd op de website www.srebrenicaisnederlandsegeschiedenis.nl. Daarnaast heeft filmmaker en *Bosnian Girl* collectieflid Ena Sendijarević een korte campagne film gemaakt, die tevens op de website staat. De foto's en campagne film kunnen van daaruit verder verspreid worden via Facebook en Instagram. Op de website staan eveneens educatieve artikelen en documentaires.

Bosnian Girl

Bosnian Girl is een collectief bestaande uit vier vrouwen - Arna Mačkić, Daria Bukvić, Emina Ćerimović en Ena Sendijarević - met achtergronden in respectievelijk architectuur, theater, onderzoek & beleid en cinema. Via ons werk zetten we ons individueel in voor een inclusiever Nederland met gedurfde visie op rechtvaardig 'samen leven'. Wij zijn samengekomen om onze krachten te bundelen voor een inclusieve geschiedvertelling en herdenking van de Srebrenica genocide in Nederland. *Srebrenica is Nederlandse Geschiedenis* is bedacht als extra impuls in het bereiken van de doelen waar de *samenwerkende organisaties Srebrenica Herdenking* zich al jaren voor inzetten, namelijk erkenning, een permanent monument en structurele herdenking.

DANKWOORD

Dames en heren, we hebben net de baniervlag gehesen en de namen van de slachtoffers van de Srebrenica-genocide voorgelezen. 25 jaar geleden zijn deze mensen vermoord en vandaag, in Potocari, hebben zij hun laatste rustplaats gevonden.

Laten we hen en de andere slachtoffers van de genocide van Srebrenica niet vergeten. Laten we, ieder op zijn of haar eigen manier, bij hen betrokken blijven en hen meenemen in ons hart. Laten we waakzaam blijven en alles doen wat in onze macht ligt, om ervoor te zorgen dat er nooit meer een genocide plaatsvindt zoals in Srebrenica. Laten we er alles aan doen om de verantwoordelijken voor de genocide op een passende manier te straffen, als les voor toekomstige generaties, dat misdaad niet loont, maar wordt bestraft.

Nooit meer Srebrenica!

Ten slotte, hartelijk dank voor uw aanwezigheid, het online volgen van de herdenking en graag tot volgend jaar, zondag 11 juli 2021.

Deze herdenking is mede mogelijk gemaakt door de volgende samenwerkende organisaties:

Ova komemoracija je realizovana kroz zajedničko angažovanje organizacionog komiteta u kojima su učestvovali:

- **Vereniging van Overlevenden van de Srebrenica Genocide juli 1995**
- **Platform BiH** Overkoepelende organisatie van BiH-verenigingen in Nederland
- **Mladi BiH** Vereniging van BiH-jongeren in Nederland
- **SGTRS** Stichting Geschiedenis Totalitaire Regimes en hun Slachtoffers
- **IVBN** Islamitische Vereniging van Bosniakken in Nederland (IZBN)
- **ICHI** Internationaal Comité voor Humanitair Ingrijpen

Bloem van Srebrenica

De kleur wit is het symbool van de onschuld en staat voor de onschuldige slachtoffers van de genocide. Groen staat voor de hoop en het ontwaken, het symboliseert de wens dat alle burgers, ongeacht hun religie en nationaliteit in heel Bosnië en Herzegovina, Europa en de wereld wakker worden geschud en de verschrikkingen van de genocide en het lijden van de Bosniërs nooit zullen vergeten. De elf blaadjes van deze bloem staan voor 11 juli 1995.

Cvijet Srebrenice

Cvijet se sastoji od 11 bijelih latica i zelenog tučka, koji imaju svoju posebnu poruku. Naime, bijela boja simbolizira nevinost i simbol je nevino stradalih u genocidu, zelena je simbol nade, ali i buđenja, te nosi poruku i želju da se svi građani bez obzira na vjeru i naciju širom Bosne i Hercegovine, regiona, Evrope i svijeta probude i ne zaboravljaju strahote genocida i patnje kroz koju su prošli Bošnjaci. Jedanaest latica ovog cvijeta predstavljaju 11. juli 1995. godine.

***

11 juli 2020, het Plein - Den Haag

www.srebrenica-herdenking.nl